

SINTESE ISTORICA DERA LEI D'ARAN

Eth dia 28 de Junh de 1.990, eth Parlament catalan aprovèc per unanimitat era Lei de Regim Especiau dera Val d'Aran, eth tèxte dera quau estèc consensuat pes fòrces politiquas araneses, e que ven a restablir eth Conselh Generau e eth Sindic d'Aran coma principaus institucions dera organisacion administratiua tradicionau dera Val d'Aran. Aguesta lei non ei pas frut der asard, senon qu'a es sòns arraïcs ena nòsta pròpia istòria e que pendent sègles regic era nòsta tèrra.

Arringue der an 1.313, quan eth rei Jaime II dera corona catalano-aragonesa autregèc era carta magna dera Querimònia, compilament escrit des costums e usi consuetudinaris. Entremiei d'aguest amàs de pruvelètges se confirmèc era liura e franca possession pes aranesi des sues montanhes, sense servitud reiau, precari, ei a dïder, que jamès poirie èster revocat per part dera monarquia, subvencion, vegueriment, ei a dïder, non tånher a cap vegueria, ne absolucion de domeni, tamb era libertat des peisheus, eth profitament liure des bòsqui, des aigües e era libertat de pescar e de caçar, era exempcion de tot dret de barra, ei a dïder, d'èster portat deuant des jutges. Ath delà, autrejaue franquesa entàs censaus, donacions, dòts, successions, eca., e èren liures de tota servitud reiau, carga, imposicion, a torn deth pagament de sonque un tribut ath rei per vesin, en tot consistir aguest en un galin de horment, ei a dïder, era setau part dera quartèra aranesa.

impresi sense adreça

Era Querimònia estèc confirmada per toti es monarques dera corona catalano-aragonesa e autanplan tanben pes reis dera casa de Borbon enquia Ferran VII en 1.817 e Isabel II (1.846).

Eth decret de Naua Planta de 1.716 deth Borbon Felip V qu'avalic es libertats e institucions politiquas de Catalonha, non afectèc pas ath regim politico-administratiu dera Val d'Aran, e pr'amor d'açò non estèc era nòsta tèrra encossada en caop de nauèri corregiments divisions territoriaus) en qu'estèc dividit eth Principat de Catalonha.

Cau remercar qu'ath long d'aguesti sègles i auec quauques reformes e ampliaments d'aguestes constitucions, coma era de 1.615 realisada per Felip III, qu'autregèc ath delà era facultat de començar tamb França e enquia en temps de guèrra sense empediments doanèrs. Aguestes constitucions reformades se mantieren enquiara uniformisacion dera monarquia liberau deth sègle XIX, on en 1.834, era Reina Regenta Mª Cristina suprimic eth Conselh Generau e eth Sindic d' Aran.

Es nòsti pairs-sénhers non desbrenbèren pas ath long des ans es sues institucions tradicionaus, e ua pròva d'aquerò l'auem en document que manèc tath

President dera Generalitat de Catalunya, Aunorable Sr. Francesc Macià i Llussà, eth 21 de mai de 1.931, eth nòste deputat dera Val ena Mancomunitat e deputat provinciau per Tremp-Vielha, En J. Nart Rodès e eth secretari e president deth Centre Aranés de Barcelona, J. Sacau, a on li demanen, entremiei de d'autes, era formacion deth Conselh Generau dera Val d'Aran e eth restabliment deth Sindic d'Aran.

En procès d'arrecuperament des libertats democraticas dempús der esbauçament deth regim franquista, reflectides aguestes ena Constitucion der Estat e der Estatut d'Autonomia de Catalonha de 1.979, aguest darrèr arremasse aguesta vielha aspiracion des aranesi d'arténher laguens der encastre dera Constitucion e der Estatut, er arreconeishement e actualisacion dera istorica organizacion administratiua dera Val d'Aran.

Aguest mandat estatutari, reflectit ena Disposicion Addicionau Prumèra, s'a materialisat tamb era aprovacion dera Lei de Regim Especiau dera Val d'Aran eth passat dia 28 de Junh peth Parlament de Catalonha, e que restablís e actualise era organizacion pròpia d'Aran.

EDITORIAU

Per miei dera Orde de 3 d'agost de 1.990 deth Departament d'Ensenhament dera Generalitat de Catalunya s'encòsse er aranés (occitan) enes currículums des centres educatius dera Val d'Aran e ac hè en aguesti tèrmes:

a) Implantar un Plan Generau d'ensenhament e der emplec der aranés dirigit a toti es centres d'ensenhament non universitaris dera Val d'Aran.

b) Er ensenhament der aranés serà de dues ores setmanaus laguens er airau lingüistic deth curriculum en toti es centres d'ensenhament primari e segondari. En ensenhament segondari se poirà implantar d'un biais progressiu.

c) Es airaus d'experiéncias e de sciéncias sociaus, enes nivèus d'ensenhamenmt primari, se poirà hèn en lengua occitana. Atau madeish, er aranés se tierà tostemp entà ensenhar es contenguts deth programa referits ath miei naturau e sociau dera Val d'Aran.

d) Es centres d'ensenhament primari, per miei deth projècte lingüistic elaborat peth claustre, encossarà de biais progressiu er emplec dera lengua occitana ena docéncia e poirà presentar prepausas oràries d'alternança

d'ensenhament ena modalitat occitana dera Val d'Aran.

e) Er aranés (occitan), coma lengua pròpia dera Val d'Aran, s'encossarà enes comunicacions intèrnes e extèrnes des centres educatius d'Aran.

f) Es professors tamb acreditacion academica o coneishement orau der aranés auràn de dar (balhar) compliment ath contengut d'aguesta resolucio en encastre dera ampliacion deth Plan experimentau que se i establís.

e) En encastre deth Decrèt 163/1.989, er aconselhament e era avaloracion deth Plan corresponderà ara Inspeccion deth Departament d'Ensenyament.

Tamb aguest nau pas entara normalisacion dera nòsta lengua, era Generalitat de Catalunya va acomplint eth mandat estatutari que ges der article 3.4 der Estatut d'Autonomia. Demoram, e aciu toti i auem de calar eth còth, es uns e es auti, qu'aguest camin non s'arture e trabalhem toti amassa sense maufidança e tamb esperit de servici ara nòsta comunitat.

OPINION

Aguesti darrèri dies toti viuem tamb eth còr sarrat pr'amor deth conflicte que s'a desacadiat en Golf Persic per envadiment de Kuwait per part d'Irak e que pòt portà-mos a ua carrèra bòrnia pes interèsi economics e politics que i a en jòc.

Toti vo'n brembatz ara que hè dètz ans, eth govèrn d'Irak ataquèc a Iran e comencèc ua sagnanta guèrra que costèc miei milion de vides e que deishèc a andús païsi completament avalits e escanats e per descomptat es mès importants centres iranís de produccion de petròli. Totun açò, pendent aguesti 10 ans, es madeishes potències d'Occident qu'aué an entornejat tamb es sòns batèus de guèrra es gessudes maritimes d'Irak (Mar Ròi e Gòlf Pèrsic) e barrat es sòns oleoductes entà empachar era arribada entàs sòns pòrts de quaussevolh tipe d'aprovediment e atau hèr complir er embargament decretat pera O.N.U., an estat enquiara fornint armamentiscament tamb tota conciència a Irak (er agressor) e hèr eth boicòt a Iran (er agredit), autanplan militarament, e açò dilhèu perque en Iran governave un vielh clèrgue (Jomeini) qu'auie auut er atreviment e ardidesa de hèr quèir ath "sha",

e non pas per èster eth genocida deth sòn pròpi pòble senon per èster un fidèu emplegat de gasolinèra d'Occident. Jomeini metec un vel sus es uelhs des iranís e es "7 grani" ne meteren un aute d'enganhiu sus es uelhs des petavrentes consumidors e usatgèrs d'Occident. Mès aguest vel s'a portat a gust aciu en Occident, sustot entà non veir que eth petròli ère a 34 dolars per barril ath començament dera guèrra Iran-Irak e a mens de 20 dolars dètz ans dempús. En aguesti 10 ans, ua baishada ara mitat a hèt pèrder ara OPEP uns 160 milions de dolars diadèrs o se voletz entà entené-mos, peth torn d'uns 50 bilions (b de bèstia) de pessetes ena decada des ans ueitanta, en tot qu'Occident non deishau pas de pujar es prètzi des sòns productes cada an, en tot includir per descomptat er armament. Açò a estat un negòci redon entàs consumidors, ei a díder, EE.UU., Japon e Euròpa occidentau, aguesta minoritat qu'ei eth 15% dera poblacion dera planeta consumís eth 80% dera energia mondiau coma s'aguesta se l'auessen meritada e qu'an tot eth sòn montatge socioindustriau sostengut ath torn deth petròli, e pensen o mès lèu considèren que, aguest petròli s'extrèigue d'a on s'extrèigue, ei sonque sòn. Qu'ei plan per açò que, aguestes potències non van pas a perméter qu'arrés les posque méter en perilh eth sòn "statu quo" peth simple hèt d'auer neishut dessús es bosses de petròli dera planeta des

qu'eri n'an de besonh entà mantier eth confòrt deth que se vantardegen.

Aguesta qu'ei era vertadèra rason deth conflicte, per mès que ara Occident sembligue aué-se queigut dera "prüèra" ena qu'an estat neurint eth corbàs (Sadam Hussein) durant aguesti 10 ans e per mès qu'ara eth Govèrn iraquí semble aué-se queigut tanben dera "prüèra" en tot acusar a Kuwait de hèr aquerò qu'a vengut hènt d'alavetz enlà qu'aguest Estat siguec enlumenat per Occident, amassa tamb Arabia Saudí e es Emirats: "sarrar o hloishar era sheta dera produccion mondiau tostemp ath comandament e voluntat d'Occident", entà estornejar convenientament es prètzi en foncion des excedents o es manques mondiaus de petròli.

E se non demanatz a Granada, Panamà, Nicaragua,...,eca. se quin dit botgèc era O.N.U. ath deuant dera fòrça bruta e dera manca deth mès mendre respècte ara pròpia soberania e libertat qu'an patit e patissen aguesti e d'auti païsi deth mond pes autonomats "paladins dera democracia e dera justícia" que son es EE.UU. d'America.

Er Espitau Arnau de Vilanova de
Lleida mos informe:

Qu'eth dia 25 de Seteme de 10,00
a 14,00 e de 17,00 a 20,00 ores se mete-
rà un banc de donacion de Sang en Es-
pitau dera Val d'Aran de Vielha.

Er Arnau de Vilanova deisharà tos-
temp fixe un banc de Sang en nòste Es-
pitau.

DAMB UN SHINHAU DERA TUA SANG PÒS SAUVAR
A UN PIALÈR DE GENT

HÈ-TE DONADOR DE SANG!

CONCURS DE POESIA FINAU DE CURS EN COL·LÈGI GARONA

Val d'Aran

*Tu Val d'Aran beròia
qu'ès era flor deth Pirinèu
ena tardor tota ròia
e en iuèrn plia de nhèu.*

*Toti es tòns pòbles
son petits mès polidi
e enes sòns carrères
i creish eth liri.*

*Es montanhes
son era tua cunhèra
naut de tot i mingen es crabes
tota tu es polida en primavera.*

*Eth arriu Garona
a es aigües platejades
li poiriem dar ua corona
pr'amor d'aue-les tant limpiades*

*Era lengua aranesa
que la cau plan cuedar
non serie ua proesa
deishà-la amortar.*

Maria Verges - 6º

ERA PRIMAVERA

*Era primavera a arribat pet prat
e era nhèu s'a anat.
Er audèth de primavera
se'n va a amagar ena cunhèra.
Primavera se'n va
e deman tornarà.
Ena primavera eth conilh da un
saut
e se puge en ceridau.*

Sonia Fontà - 4au

ERA MIA TÈRRA

*Era mia tèrra soniada
de Tredòs enquia Canejan
en tot passar pera Ruda
e peth pòble de Toran.*

*Ei tèrra de noblesa
e tanben de pagesi,
sustot era sua fermesa,
atau son es aranesi.*

*Ei parçan montanhós
en bèth miei deth Pirinèu
tamb eth producte abundós
enquiara arriba dera nhèu.*

Montserrat Iglesias - 5º

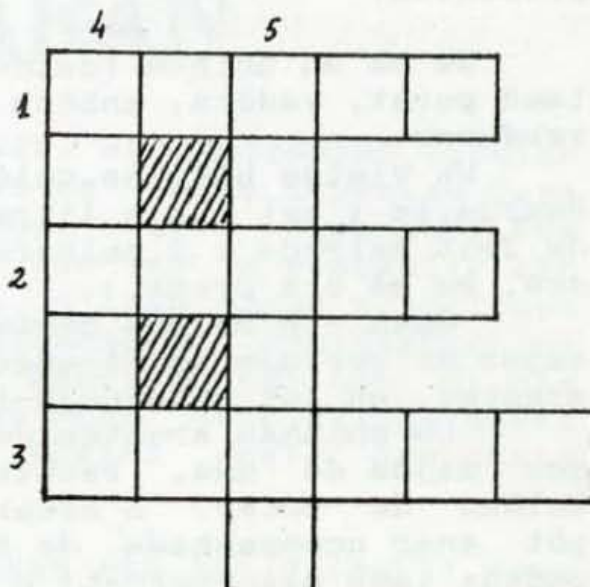
SAUSSER DE LETRES

E	R	N	A	G	A	G	R	O	H
M	A	R	T	E	T	H	U	E	O
S	S	T	A	T	E	R	R	A	R
I	C	A	U	A	M	D	O	G	C
P	L	E	T	E	R	A	U	D	A
A	E	P	L	A	N	L	I	M	C
P	O	R	T	A	N	H	T	A	O
E	N	P	E	I	R	A	R	E	D
L	A	C	I	O	N	D	A	M	E
A	N	D	O	R	T	E	S	B	R

9 nòms de utisi tà
trabalhar enes prats.

CROTZAMENT DE MOTS

- 1.- Pèça tà junher as vaques
e as bòs
- 2.- Utís de trabalh tà coser
e non punchà-se.
- 3.- Que non arribe ara ora.
- 4.- Sinònim de dormir.
- 5.- Animau petit que piule
fòrça.

ENDONVIETES

Laurat e relaurat
cap d'arair non i a passat.
(Eth tèt o losat)

Tot eth mond lo tròbe
e arrés non l'a vist.
(Eth vent)

SOPA ARA CREMA

Ingredients (entà sies persones)

- Poret.
- Vedèra.
- Anhèth.
- Verdures.
- Sau.
- 5 culherades de haria de horment.
- 1/2 litra de lèit.
- 2 mijòs de ueu.
- Boder.
- Pan passat pera padena tamb òli.
- Garia.

Premanida:

Se hè un bolhon (caldo) tamb poret, vedèra, anhèth e verduras.

Un viatge hèt, se còle. Dempús, se i met mieja litra de lèit heireda e 5 culherades de haria de horment. Tamb açò, se hè era crema.

Quan eth bolhon borís, se i uede era crema en tot sajar de que non se hèsquen groms. Se dèishe borir ues minutes, en tot estornejà-lo de contunh.

Un shinhau abantes de mestrar era sopa, se i hig dus mijòs de ueu, batuts tamb lèit o bolhon, e un talhuc de boder. S'estornege tot e se mètstre causa; pòt anar acompanyada de talhucòts de pan passat pera padena tamb òli (torrat) e a d'èster clara.

Se pòt híger piech de garia cuet e bracat a tròci munds; alavetz se'n ditz "crema de garia".

TOTI

NOTICIARI ARANÈS

DIRECCION GENERAU DE
POLITICA LINGÜISTICA
CONSELH COMARCAU
DERA VAL D'ARAN.

EDITE E IMPRIMÍS:

Centre de Normalisacion
Lingüistica dera Val
d'Aran.

Còto Saforcada, s/nº
tel.: 64 00 92
25530 V I E L H A

DEPÒSIT LEGAU:

L-1.328-1.987

Eth remoquet dera setmana

